

Валєєв Руслан Гельманович,
старший викладач кафедри цивільного
права та процесу Дніпропетровського
державного університету внутрішніх
справ, кандидат педагогічних наук

СУТНІСТЬ ПІЗНАВАЛЬНОЇ САМОСТІЙНОСТІ МАЙБУТНІХ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ТА УМОВИ ЇЇ ФОРМУВАННЯ

Поширеність у сучасних педагогічних текстах поняття «пізнавальна самостійність» свідчить про значну увагу освітян до вивчення готовності людини до самостійного пізнання в умовах інформаційної цивілізації. Водночас, значна розбіжність у підходах до дефініції, експлікації та декомпозиції пізнавальної самостійності говорить про незавершеність наукового пошуку. Одним з його актуальних напрямів постає визначення специфіки розвитку пізнавальної самостійності окремих категорій здобувачів освіти, зокрема, майбутніх поліцейських. Узагалі, створення ефективної Національної поліції постає однією із нагальних потреб українського суспільства, а важливою складовою цього процесу є професійна підготовка курсантів ВНЗ зі специфічними умовами навчання.

Готовність до самостійної пізнавальної діяльності є вирішальним чинником ефективного здійснення професійних функцій для представників багатьох професій. Але чи не найгостріше ця готовність актуалізована професійним середовищем правоохоронців. Не випадково в актах Уряду, Міністерства внутрішніх справ та Національної поліції особливе значення надається формуванню готовності до самостійного вирішення службових завдань, причому у професійній ситуації ускладнення пізнавальної діяльності, інформаційної невизначеності та дефіциту часу. Проте значний обсяг критичних зауважень громадськості на дії правоохоронців обумовлений недостатнім рівнем розвитку у них спроможності ефективно організувати власну професійну пізнавальну діяльність.

Це обумовлює необхідність дослідження особливостей формування готовності курсантів ВНЗ зі специфічними умовами навчання до самостійної пізнавальної діяльності. Останніми роками в Україні значна кількість фахівців (Г. Адамів, В. Бенера, Т. Темерівська, В. Логвіненко [1] та ін.) змістовно визначили сутність, особливості діагностування та розвитку комплексних пізнавальних якостей студентів. Інші науковці (В. Дьяченко, М. Ісаєнко, М. Козяр, С. Кубіцький, Н. Могілевська, А. Морозов, В. Пліско, І. Радомський, О. Федоренко [2], Г. Яворська [3] та ін.) плідно дослідили організацію освітнього процесу у ВНЗ МВС, визначили критерії та рівні особистісних і професійних якостей правоохоронців.

Враховуючи висновки названих дослідників, у цій доповіді ми вважає-

мо за необхідне теоретично визначити сутність та структуру пізнавальної самостійності майбутніх поліцейських.

У найзагальнішому варіанті пізнавальна самостійність розуміється як «готовність до самостійної пізнавальної діяльності». Така готовність особливо актуальна для неперервної освіти та професійної діяльності в умовах інформаційного суспільства. Чи не найгостріше проблема формування такої спроможності постає для майбутніх працівників поліції, професійне становлення яких обумовлено наступними чинниками:

- їхня професійна діяльність (оперативно-розшукова, слідча, аналітична, профілактична, охоронна, адміністративна тощо) є за своїм характером пізнавальною діяльністю;

- їхня професійна пізнавальна діяльність, на відміну від більшості професій, протистоїть іншій пізнавальній діяльності – високо-мотивованій, все частіше високоорганізованій та інтелектуальній протиправній діяльності;

- їхня професійна пізнавальна діяльність ускладнюється: ситуаціями дефіциту часу та інформації; умовами психічного та фізичного навантаження; значним трудовим навантаженням; особливостями професійного ризику; зіткненням з асоціальною поведінкою та кримінальною субкультурою; чинниками постійного оновлення законодавства; обставинами переходу від репресивних функцій до функцій соціального партнерства;

- ефективне формування пізнавальної самостійності ускладнюється специфічними умовами навчання, побуту та несення служби у ВНЗ МВС.

Відповідно, авторське визначення поняття пізнавальної самостійності курсантів ВНЗ зі специфічними умовами навчання полягає у розумінні її як комплексної властивості курсанта, що інтегрує пізнавальну мотивацію, волевове прагнення до пізнання, тезаурус знань, комплекс умінь, навичок, забезпечує прояв пізнавальних інтересів, ініціативи, активності та ефективно здійснення самостійної пізнавальної діяльності навіть у професійних ситуаціях інформаційної невизначеності, дефіциту часу та в умовах фізичного та психічного навантаження.

Щодо декомпозиції пізнавальної самостійності ми погоджуємось з тими дослідниками, які визначають у її структурі: емоційно-мотиваційну складову (включає бажання пізнавати та позитивні емоції під час пізнавальної діяльності), волевову складову (включає прагнення долати пізнавальні труднощі), когнітивну складову (включає комплекс знань і вмінь).

При визначенні критеріїв формування пізнавальних якостей більшість дослідників (С. Каяліна, І. Левіна, П. Лузан, Л. Тархова та ін.) звертаються до їх структури. Тому для вирішення нашого другого завдання необхідно здійснити повну декомпозицію структури пізнавальної самостійності (рис. 1) та визначити для кожного під-компоненту пізнавальної самостійності вичерпний перелік критеріїв, які б свідчили про його сформованість.

1	Емоційно-мотиваційний компонент ПС		Вольовий компонент ПС	Когнітивний компонент ПС	
2	Мотиваційний під-компонент	Емоції під час навчання	-//-	Комплекс знань	Комплекс розумових умінь
3	пізнавальні інтереси	навчальна мотивація	-//-	загальні знання	спеціально-предметні знання

Рис. 1 Компоненти пізнавальної самостійності (ПС), виявлені:

- 1 – на першому етапі декомпозиції;
- 2 – на другому етапі декомпозиції;
- 3 – на третьому етапі декомпозиції.

Для кожної з семи складових пізнавальної самостійності (пізнавальні інтереси, навчальна мотивація, емоції під час навчання, вольове прагнення до навчально-пізнавальної діяльності, загальні знання, спеціально-предметні юридичні знання, розумові уміння) визначено критерії, притаманні для низького, середнього, достатнього та високого рівнів розвитку. При цьому *низький рівень* розвитку пізнавальної самостійності має копіювальний, пасивний, емпіричний, епізодичний, початковий характер усіх компонентів та показників. *Середній рівень* – стимульований ззовні, має репродуктивний, відтворюючий, пошуково-виконавський, імпульсивний, нестійкий, стихійний, фрагментарний характер усіх компонентів та показників. *Достатній рівень* має професійно-орієнтований, ініціативний, стійкий характер усіх компонентів та показників, при якому комплекс засвоєних знань і вмінь у поєднанні з високою мотивацією забезпечує навіть за умов дефіциту інформації та часу самостійну організацію навчально-пізнавальної діяльності, ефективне засвоєння нових знань і вмінь, формування нових навичок, вольове подолання пізнавальних труднощів, проте ситуація неспроможності їх подолання внаслідок об'єктивної складності чи слабкості суб'єктивних вольових зусиль викликає негативні емоції та зниження навчальної мотивації. *Високий рівень* – має творчий, креативний, мобільний, системний, відкритий до інтеграції характер усіх компонентів та показників, при якому комплекс засвоєних знань і вмінь у поєднанні з високою мотивацією забезпечує самостійне та творче застосування знань в нових умовах, курсант демонструє вольове подолання пізнавальних труднощів без відчуття негативних емоцій під час стадії тимчасового ускладнення, курсант готовий діяти в екстремальних ситуаціях та спроможний до самостійного виконання різноманітних операцій одночасно.

Для експериментального виявлення показників та рівнів розвитку трьох складових емоційно-мотиваційного компоненту пізнавальної самостійності

(пізнавальних інтересів, навчальної мотивації та емоцій під час навчання) та вольового компоненту пізнавальної самостійності нами були використані методи: анкетування експертів, анкетування курсантів, експертної оцінки результатів психологічного діагностування за методикою ММРІ-2, контент-аналізу протокольних відомостей ІТ та педагогічних спостережень за ходом занять.

Для виміру тезаурусу загальних знань та комплексу розумових умінь використані методи: анкетування експертів, експертної оцінки результатів психологічного діагностування за методиками Дж. Равена та Г. Айзенка. Діагностування рівня спеціально-предметних юридичних знань здійснювалось за допомогою анкетування експертів та експертною оцінкою результатів контрольних робіт зі спеціальних дисциплін.

Нашим дослідженням [4] було обґрунтовано окремі педагогічні умови, які дозволяють ефективно формувати пізнавальну самостійність правоохоронців та використовуються зараз у навчальному процесі під час підготовки майбутніх поліцейських. Першою педагогічною умовою є поступове збільшення обсягу навчальної автономності курсантів, для яких статус навчальної автономності додатково актуалізується: поєднанням навчання з несенням служби, поєднанням суворого дотримання військової дисципліни та специфічного режиму закритого навчального закладу з підготовкою до самостійного відповідального вирішення службових завдань.

До обсягу навчальної автономності курсантів нами віднесено право та реальна можливість вибору: темпу, часу та місця здійснення самостійної навчально-пізнавальної діяльності, послідовності структурних елементів змісту дисципліни, рівнів його складності, форм пред'явлення матеріалу, варіантів комунікації та співробітництва з іншими здобувачами освіти.

Реалізована ця педагогічна умова з використанням інформаційних технологій освіти, зокрема, навчально-методичних програмних засобів з навчальних дисциплін, створених за допомогою СУДН MOODLE.

Проте збільшуючи обсяг навчальної автономності (прав, можливостей та відповідальності) необхідно полегшити процес адаптації курсантів під ці високі вимоги, актуалізувати можливості психіки щодо інтенсивної навчально-пізнавальної діяльності. Тому другою педагогічною умовою є стимулювання за допомогою інформаційних технологій освіти емоційно-мотиваційних станів та вольових якостей курсантів, а також полегшення протікання когнітивних процесів під час навчання.

Третя педагогічна умова обґрунтована результатами констатуючого експерименту. Під час нього встановлено, що найбільш поширеними навчальними мотивами є мотиви здобуття професії, найважливішими джерелами інформації та найбільш значимим простором для пізнавальної діяльності курсантами визнано ресурси Інтернет.

Тому до навчального процесу нами запроваджені міждисциплінарні навчально-пізнавальні завдання, орієнтовані на проблеми професійного середо-

вища та потребує для розв'язання ресурси Інтернет. Ця педагогічна умова реалізована шляхом впровадження до навчального процесу завдань ТОГІС (технології освіти у глобальному інформаційному середовищі), притаманних e-Learning завдань типу Treasure Hunt та Web-Quest.

Впровадження цих педагогічних умов, згідно наших вимірювань, позитивно впливає на динаміку формування пізнавальної самостійності майбутніх працівників кримінальної поліції.

1. Логвіненко В.Г. Методика формування пізнавальної самостійності студентів технічних спеціальностей в процесі вивчення інформаційно-комунікативних технологій : дис. на здобуття наук. ступеню канд. пед. наук : 13.00.02 – теорія та методика навчання / Логвіненко Вікторія Григорівна. – Х. : Українська інженерно-пед. акад., 2005. – 192 с.

2. Федоренко О.І. Підготовка майбутніх працівників органів внутрішніх справ до соціальної та виховної роботи з підлітками : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. пед. наук : 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти / О.І. Федоренко. – Луганськ : Луганський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2008 – 44 с.

3. Яворська Г. Х. Теоретичні та методичні засади формування соціально-професійної зрілості курсантів вищих навчальних закладів МВС України : дис. на здобуття наук. ступеню доктора пед. наук : 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти / Яворська Галина Харлампіївна. – К. : Ін-т педагогіки і психології професійної освіти, 2006. – 420 с.

4. Валєєв Р.Г. Формування пізнавальної самостійності курсантів вищих навчальних закладів системи МВС України засобами інформаційних технологій : дис. на здобуття наук. ступеню канд. пед. наук : 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти / Валєєв Руслан Гельманович. – Луганськ : ЛНУ, 2013. – 362 с.

Дроботенко Мар'яна Олександрівна,
доцент кафедри філософії Харківського
національного педагогічного
університету імені Г. С. Сковороди,
кандидат філософських наук

ФІЛОСОФСЬКА КУЛЬТУРА ТА ПРАВОВА ОСВІТА

Формування нового, високого рівня правосвідомості та правової культури населення є украй важливим для розбудови правової держави та громадянського суспільства. У світлі цього важливого значення набувають правова освіта та правове виховання. Глибоке знання і розуміння сутності прав, свобод, чинного законодавства та його світоглядних підвалин стають можливими завдяки філософській складовій виховання та освіти. Підвищення рівня правових знань, правосвідомості та правової культури можливі не лише за умови повсякденних, професійно організованих правового виховання та освіти, здійснюваних з використанням усіх їхніх форм, але і за актуалізації їхньої філософської складової.